

LEGENDHA DESA ING KECAMATAN KEMLAGI KABUPATEN MOJOKERTO

(TINTINGAN FOLKLOR)

Eria Wahyu Nisa
(13020114020)

S-1 Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
erianisa@mhs.unesa.ac.id

Dra. Suwarni, M. Pd.

Dhosen Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Kecamatan Kemlagi salah satu kecamatan yang ada di kabupaten Mojokerto. Daerah kemlagi ini ada di sisi utara Mojokerto, batasnya dengan Kabupaten Jombang. Dalam penelitian ini, yaitu (1) Bagaimana wujud legenda desa di kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto? (2) Bagaimana struktur cerita legenda desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto? (3) Apa saja nilai budaya yang ada di kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto? (4) Apa fungsi legenda desa di kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto? dan (5) Bagaimana pandangan masyarakat terhadap cerita legenda desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto? Ancing penelitian ini ada tiga, yaitu (1) Menjelaskan Wujud Legenda Desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. (2) Menjelaskan nilai budaya yang ada di kecamatan Legenda Desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. dan (3) Menjelaskan fungsi dan makna Legenda Desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. Adapun data penelitian ini yaitu (1) Tambah wawasan mengenai cerita legenda desa di kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. (2) Tambah koleksi cerita rakyat yang kurang dari ane kebudayaan Jawa terhadap para generasi muda. (3) Meneliti wawasan mengenai folklor lisan yang kurang.

Konsep yang digunakan yaitu menggunakan konsep kebudayaan Koentjaraningrat dan sastra lisan menggunakan pamawase Hutomo, dan nilai budaya yang ada di kecamatan penelitian ini yaitu menggunakan konsep Djamaris. Dan konsep folklor yang digunakan yaitu konsep Danandjaja. Penelitian ini menggunakan metode deskriptif kualitatif. Penelitian ini memiliki objek penelitian yaitu objek cerita rakyat legenda asal usul desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto hasil wawancara yaitu menggunakan narasumber dengan cara kuesioner dan wawancara dengan cara langsung. Data di penelitian ini dikumpulkan dengan teknik wawancara, catatan dan kepustakaan. Tata cara pengolahan data di bagian ini yaitu menggunakan pendekatan kualitatif.

Aspek penelitian ini meliputi peran struktur cerita, nilai budaya dan fungsi di cerita legenda desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto ini. Dalam cerita legenda desa di Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto dianalisis struktur ceritanya menurut konsep Maranda yang mengkaji pengaruh antar struktur dan struktur. Lima peran nilai budaya yang diandharake Djamaris, yaitu nilai budaya sesambungannya manungsa dengan Gusti, manungsa dengan alam, manungsa dengan manungsa lainnya, manungsa dengan masyarakat, manungsa dengan makanan.

Fungsi legenda desa di Kecamatan Kemlagi menurut Hutomo yang ada di sini yaitu fungsi cerita minangka sistem proyeksi dan fungsi cerita minangka sarana pendidikan terhadap masyarakat. Pandangan masyarakat mengenai asal wawancara kuesioner diandharake bahwa masyarakat ini memiliki wibawa tentang legenda. Senajan yang ada di ora menarik dan ora wibawa tentang legenda desanya nanging seperangan masyarakat rumangsa bahwa ngrembakake aset lokal bangsa ini perlu yang piwulange para generasi ini jaman sabanjure dan jaga budaya lokal supaya tetap lestari nganti anak putu. Nanging seperangan masyarakat juga rumangsa ora perlu jaga dan nganggep legenda ora ada yang amarga membuang waktu.

Tembung wibawa: Legenda, struktur cerita, nilai budaya, fungsi legenda, pandangan masyarakat.

PURWAKA

Bagian purwaka ini dipecah jadi lima subbab, yaitu (1) landasane penelitian, (2) dalam

penelitian, (3) ancing penelitian, (4) padahe penelitian, (5) wewatesaning penelitian. Luwih jangkape ini ngisor iki.

1.1 Landhesane Panliten

Indonesia minangka Negara kang nduweni suku bangsa lan maneka warna kabudayan, mligine suku Jawa, kabudayan kang ana ing Jawa nduweni maneka warna kabudayan lan adat istiadat. Manungsa Jawa ora bisa dipisah karo kabudayane, masyarakat Jawa nduweni akeh jenis kabudayan, tradisi, lan upacara adat, uga ana kang diarani legendha yaiku nyeritakake samubarang kang nduweni sipat mistis utawa nggambarake panguripan jaman dhisik kang diceritakake kanthi turun temurun. Kabudayan Jawa uga kalebu budaya kang nduweni kawigaten, mligine tumrap masyarakat Jawa ora mung masyarakat Jawa, kabudayan Jawa uga dibisa narik kawigaten wisatawan manca, kayata tradhisi, adat istiadat, upacara adat, tradisi lan folklor.

Folklor yaiku perangan saka kabudayan masyarakat kang diwarisake turun temurun kanthi versi kang beda-beda. Folklor nduweni macem yaiku folklor lisan, folklor sebagian lisan, lan folklor dudu lisan. Titikane folklor yaiku nduweni sipat tradisional, kasebar ing kabeh wilayah, disebarake dening klompok utawa individu ing waktu kang suwe yaiku kurang luwih rong generasi, folklor uga nduweni guna sajrone panguripan manungsa, ing antarane minangka protes sosial, pelipur lara. Folklor kasusun saka maneka versi, ngandhut pesen moral, lan nduweni wujud lan asipat pralogis lugu. Legendha minangka cerita rakyat kang nduweni kang tenanan kedaeyan sing sawijine panggonan. Legendha uga asring dianggep sejarah. Amarga ora kaserat, mula critane ngalami distorsi saengga beda karo asline. Ning jaman saiki akeh bocah lan nom-noman ora mangerteni cerita lan legenda ing dhaerahe dhewe amarga majune teknologi sing nggawe bocah lan nom-noman kuwi luwih seneng marang teknologi mula bocah saiki wis ora kenal.

Kecamatan Kemlagi salah sawijine kecamatan kang ana ing kabupaten Mojokerto. Dhaerah kemlagi iki ana ing sisih lor kutha Mojokerto, watesan karo Jombang. Ing kecamatan Kemlagi iki nduweni unsur budaya arupa folklor yaiku legendha. Legendha minangka perangan saka folklor kang kalebu cerita rakyat. Cerita rakyat kang dianggep minangka cerita kang pancen kedadayan kang wis nyata tau kedaden (Danandjaya, 2007:66). Panliten ngenani crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki dikarepke bisa narik kawigaten saka pamarinta dinas kabudayan. Kawigaten kasebut nduweni tujuan supaya masyarakat luwih bisa mangerteni ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. Adhedasar andharan ing nduwur

Saperangan legendha kang isih ana lan dipercaya ing bebrayan kono salah sawijine yaiku legendha jeneng desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. Desa kang nduweni legendha yaiku Desa Mojowatesrejo, Mojokumpul, Betro, Kedungsari, Berat Kulon, Pandan

Krajan, lsp. Crita rakyat kasebut mung disebarake liwat lisan. Saperangan para mudha kang mangerteni ngenani legendha desane. Mula kahanan kang mangkene ndadekake alesan kanggo anane panliten ngenani legendha ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto.

Masyarakat ing kecamatan Kemlagi isih ana kang nguri-uri, utawa panggonan kang dianggep nduweni sejarah ngenani asal usul desane. Ing kecamatan Kemlagi uga nduweni panggonan kan dianggep wingit kayata Sumur, wit, kuburan, lsp. nanging ora kabeh masyarakat ing kecamatan Kemlagi mangerteni babagan ngenani crita sejarah kang ana ing desane dhewe-dhewe. Cerita-crita kasebut mung dimangerteni dening sesepuh saengga crita kasebut bakal sirna lan ilang kang ora ana sing mangerteni mane. Iki bakal dadi alasan panliti kanggo nganankake paliten ngenani asal muasal desa kang ana ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto.

1.2 Underaning Panliten

Saka andharan mau, bisa dirumusake perkara panlitene, yaiku

- 1) Kepriye wujud legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto?
- 2) Kepriye struktur crita legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto?
- 3) Apa wae nilai budaya kang ana sajrone legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto?
- 4) Apa fungsi legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto?
- 5) Kepriye panemune masyarakat tumrap crita legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto?

1.3 Ancasing Panliten

1.3.2 Tujuan Umum

Panliten iki nduweni tujuan kanggo menehi gambaran ngenani legendha jeneng desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto kang dijupuk saka crita rakyat supaya crita kasebut dieling dening masyarakat lan generasi turun temurun kanthi wujud lisan uga tinulis.

1.3.2 Tujuan Khusus

Miturut underaning Panliten ing nduwur bisa di mangerteni yen tujuan panliten iki yaiku:

- 1) NjelIntehake Wujud Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto
- 2) Ngandharake struktur crita Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto
- 3) Mangerteni nilai budaya kang ana sajrone Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto
- 4) Mangerteni fungsi lan makna Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto
- 5) Ngandharake panemune masyarakat tumrap Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

1.4 Paedahe Panliten

Panliten iki nduweni paedah yaiku bisa kanggo nambahi kawruh budaya babagan crita rakyat ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. Paedah saka panliten iki yaiku:

- 2) Nambah kawruh ngenani crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.
- 3) Nambah akehe koleksi crita rakyat kanggo panguri-uri anane kabudayan Jawa tumrap para generasi mudha ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.
- 4) Menehi wawasan ngenani folklor lisan kanggo pamaos, yaiku kanthi cara ditulis sajrone jurnal, uga bisa ditulis lan didadekake buku saengga masyarakat desa ing kecamatan Kemlagi bisa mangerteni crita legendha desane.

1.5 Wewatesaning Panliten

Wewatesaning tembung-tembung ing panliten iki yaiku:

- 1) Legendha yaiku crita prosa rakyat kang dianggep dening empune crita minangka sawijine kedadeyan kang wis kenyataan tau kedadeyan. (Danandjaya, 2007:66).
- 2) Folklor yaiku perangan saka kabudaya masyarakat kang diwarisake turun temurun kanthi versi kan beda-beda. Folklor nduweni macem yaiku folklor lisan, folklor sebagian lisan, lan folklor dudu lisan. (Danandjaya, 2007:1-2).
- 3) Crita rakyat yaiku crita kang urip ana ing sajrone masyarakat lan ngrembaka kanthi cara lisan.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Bab iki bakal ngandharake ngenani panliten kang saemper, lan lelandhesan teori kan sesambungan karo panliten sing ana sajrone cerita “*Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto*”

2.1 Panliten kang Saemper

Sadurunge ngrembag ngenani Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. Arep diandharake ngenani panliten kang saemper kang wis diteliti. Panliten kasebut bisa nambah pamawas dening pamaca uga marang panliten liyane kang bakal neliti bab sing ngenani legendha, kabeh panliten kasebut nduweni pambada antara paliten siji lan liyane. Panliten kang saemper yaiku ngenani babagan legenda, tuladha panliten kang nindakake panliten legendha yaiku kaya kang ditindakake.

Rino Kartikasari (2014) kanthi irah-irahan *Legenda Desa ing Kecamatan Dongko Kabupaten Trenggalek* ngandharake ngenani teges lan makna, fungsi, lan nilai budaya kang ana sajrone legenda desa ing Kecamatan Dongko Kabupaten Trenggalek. Ana 10 desa yaiku Desa Sumberbening, Desa Dongko, Desa Siki, Desa

Cakul, Desa Pandean, Desa Petung, Desa Watuagung, Desa Salamwates, Desa Ngerdani, lan Desa Pringapus.

Kang dadi pambada ing panliten iki karo liyane yaiku ditingtingi beda lan kajian nggunakake teori kang beda, mula bisa ngasilake panliten kang beda. Objek kang digunakake sajrone panliten iki yaiku panliten ngenani Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto kanthi tintingan folklor sing ora tau diteliti sadurunge.

2.2 Konsep Kabudayan

Miturut Koentjaraningrat (2009:144) ngandharake miturut ilmu antropologi, “*kebudayaan*” yaiku *keseluruhan sistem gagasan, tindakan dani hasil karya manusia dalam kehidupan masyarakat yang dijadikan milik diri manusia dengan belajar*. Babagan kasebut yen sakabehe tumindak manungsa yaiku kabudayan amarga mung sithik tumindak manungsa sajrone panguripan masyarakat kang ora perlu dibiasakake karo sinau, yaiku mung pira-pira tumindak naluri, refleksi, tumindak amarga anane proses fisiologi.

Wujud kabudayan miturut Koentjaraningrat (2009: 154) ana telu, yaiku (1) wujud kabudayan kang dadi bagian saka ide, gagasan, nilai-nilai, norma-norma, aturan lsp; (2) wujud kabudayan kang dadi sawijine tumindak manungsa ing sajrone bebrayan; lan (3) wujud kabudayan kang dadi saka piranti-piranti asil karya bebrayan.

Saka katelu wujud saka kabudayan iki nduweni sesambungan, nanging kanggo analisis kudu dianakake pamisah antarane saben wujud. Nanging babagan iki kerep dilalekake, ora mung sajrone rembugan utawa sajrone pakaryan sabendinane katelu wujud saka kabudayan kerep kaco, nanging uga sajrone analisi ilmiah dening para sarjana kang ahli budaya utawa ahli masyarakat.

Panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki kalebu wujud budaya Jawa kang ana lan ngrembaka ing tanah Jawa. Mula saka iku minangka masyarakat Jawa kang uga rumangsa nduweni kabudayan Jawa kudu bisa nglestarikake uga nguri-uri crita legendha saka leluhur kayata crita legendha desane dhewe-dhewe supaya ora ilang amarga kagerus ngrembakane jaman kang saya suwe saya modern. Saka panliten iki uga, panliti nduweni gambaran ngenani masyarakat ing kecamatan Kemlagi ing akeh nduweni crita legendha nanging uga akeh ora mangerteni ngenani crita legendha kasebut. Kahanan masyarakat ing kecamatan Kemlagi iki kalebu masyarakat semi tradhisional lan modern, amarga masyarakat desa ing kecamatan Kemlagi iki akeh wong kang wis ngerti hurup, saliyané iku uga kang ana kang wis mangerteni ngenani teknologi-teknologi modern kayata hp, komputer uga internet.

2.3 Konsep Folklor

Tembung folklor yaiku tembung majemuk, kang asale saka rong tembung dhasar *folk* yaiku sakelompok kang nduweni titikan pengenalan fisik, sosial, lan kabudayaan, saengga bisa dibedake saka klompok liyane. Yaiku ana titikan kanggo ngenali iku bisa awujud: Penanda fisik (warna kulit, wujud rambut, lsp), Penanda sosial (taraf pendidikan, pengawean, kegiatan), Penanda budaya (basa, budaya, kegiatan, agama,lsp). Kang luwih wigati mane yaiku anane tradisi, yaiku kebiasaan kang diwarisake kanthi turun temurun, satitike rong generasi, kang bisa dianggep minangka dheweke sing nduweni. Yen *lore* yaiku kebiasaa folk, yaiku minangka kabudayane kang diwarisake kanthi cara turun temurun kanthi cara lisan liwat sawijine tuladha lan anane gerak isyarat utawa alat bantu kanggo ngelingake (Danandjaja, 2007:01).

Saka uraian ing ndhuwur bisa diartekake yen folklor yaiku minangka kabudayan sawijine kolektif, kang kasebar lan diwarisake kanthi cara turun temurun ing antarane kolektif macem apa wae, kanthi cara tradisional sajrone versi kang beda, sajrone wujud lisan utawa tuladha kang dibarengi karo gerak isyarat utawa alat kanggo bantu ngelingake.

Folklor nduweni jenis macem-macem yaiku folklor lisan, folklor sebagian lisan, lan folklor dudu lisan, kabeh nduweni fiksi kang wigati banget sajrone panguripan manungsa. Miturut Bascom kaya kang dikutip dening Danandjaja; 2013 : 03) yaiku folklor nduweni patang fungsi, yaiku (1) minangka sistem priyeksi, yaiku minangka alat pengilon angen-angen sawijine kolektif, (2) minangka alat pengesahan pranata-pranata lan lembaga- lembaga kabudayan, (3) minangka alat pendidikan, lan (4) minangka alat pemaksa lan *pengawas* supaya norma-norma masyarakat baka dipatuhi dening anggota kolektif.

Danandjaja (2013:03) ngandharake Folklor Nusantara uga nduweni patang fungsi kasebut. Minangka sistem priyeksi angen-angen utawa impen rakyat utawa minangka alat pemuas utawa pemenuhan impene masyarakat. Pirang-pirang episode, cerita Si Jonaha marang masyarakat Batak nggambarake impen pawongan paraga kanggo ngalahake penguwasa, raja, wong elit, lan wong kang nduweni kahormatan karo anane strategi. Minangka alat pranata-pranata lan lembaga-lembaga kebudayaan, folklor sering ngukuhake pranata-pranata lan lembaga-lembaga.

Folklor minangka medhia pendidikan yaiku folklor digunakake kanggo nyampeke pelajaran marang murid guna nggampangake proses sinau. Adhedhasar teori propaganda. Folklor minangka sawijine medhia strategis kanggo kanggo nyampekake ide sajrone aspek panguripan. Panggunane folklor minangka medhia pendidikan bisa dimanfaatake sajrone disiplin ilmu, pemilihan folklor kang

digunakake kudu trep karo materi pasinaon kang bakal disampekake. Folklor digunakake minangka medhia pasinaon guna kanggo supaya murid gampang mangerteni materi kang diandharake dening guru (Endraswara, 2013:05)

Folklor minangka tradisi rakyat kang nduweni guna kanggo bebrayan kang nyengkuyung. Piguna kang diduweni bakal narik kawigatene bebrayan supaya tetep njakan lan ngrembakake tradhisi. Gunane folklor uga bakal menegi guna lan tumrap panguripan manungsa. Folklor nduweni saperangan kabudayan kolektif kang kang kasebar lan diwarisake kanthi cara turun temurun ing antarane kolektif macem apa wae, kanthi cara tradisional sajrone versi kang beda, kanggo piranti pangling.

Saka andharan ing dhuwur ngenani folklor kasebut bisa dimangerteni yaiku legendha desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki kalebu ing peranan folklor lisan yaiku kang awujud crita kang asale saka sesepuh ing desa kang ana ing kecamatan Kemlagi. Anane panliten iki bisa dikarepake yen crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi iki ora ilang amarga sesepuh kang wis tuwa lan ora bisa nurunake marang anak putune.

2.4 Konsep Crita Rakyat

Miturut Danandjaja (2007:50) crita rakyat utawa prosa crita rakyat nduweni sesambungan raket karo folklor. Masyarakat kadang nyebut crita rakyat karo jeneng folklor yen dikaji luwih jero nduweni pambeda. Crita rakyat peranan saka folklor. Crita rakyat yaiku kawujud saka sastra lisan kang lair dan ngrembaka sajrone masyarakat tradisional, lan disebar sajrone wujud relative tetep utawa sajrone wujud standart disebarake ing antara kolektif tartamtu sajrone waktu kang cukup suwe. Miturut William R. Bascom (sajrone Danandjaja,2007:50), crita rakyat kaperang dadi telu, yaiku (1) Mite, (2) legendha, (3) dongeng. Crita legendha yaiku crita prosa rakyat, kang sawijine kedadeyan kang bener-bener kedadeyan. Crita legendha uga diarani crita kang ngamot mula bukane sawijine panggonan, manungsa, bumi.

Crita rakyat miturut Djamaris (1990:15), yaiku crita kang urip lan ngrembaka kanthi cara turun-temurun saka siji generasi nang generasi sabanjure lan disebarake kanthi cara tradisional, yaiku kanthi cara lisan. Mula crita rakyat diarani sastra lisan (*oral literature*). Crita rakyat arupa crita sejarah kang dicampur karo unsure imajinasi kayata mite, legendha, lan dongeng. Mula, crita rakyat ora arupa karya fiktif balaka, nanging uga nduweni babagan kang asifat kesejarahan.

Manfaat crita rakyat kang efektif kanggo mulangake etika lan moral kang apik. Crita rakyat minangka hiburan kang kinandhut piwulang kang mendhidhik lan bisa dicritakake marang generasi nom-noman. Liwat para paraga kang ana ing crita bisa

disampeake sikap, tindak tanduk, lan cecaturane paraga kang kinandut etika lan moral. Kaya kang ana ing crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi iki, yaiku nduweni nilai budaya lan fungsi. Nilai budaya sajrone crita legendha iki ana lima, yaiku (1) sesambungan manungsa karo Gusti, (2) sesambungan manungsa karo alam, (3) sesambungan manungsa karo manungsa liyane, (4) sesambungan manungsa karo masyarakat, (5) sesambungan manungsa karo kahanan. Saliyane iku ing panliten iki uga kinandhut fungsi, yaiku crita legendha minangka sistem proyeksi lan minangka sarana pendhidhikan.

2.5 Konsep Legendha

Legendha yaiku cerita rakyat ngenani sejarah kang diceritake kanthi turun temurun, legendha nduweni unsure sejarah rakyat, legendha uga diarani cerita dumasane panggonan, uga ditambah anane unsure keajaiban, goib, kesaktian, lan keistimewane paraga sajrone cerita legendha. Ceita rakyat yaiku perangan saka budaya lan sejara kang diduweni bangsa Indonesia. Umume crita rakyat iku cerita kang ngenani sawijine kedadayan ing sawijine panggonan, paraga sajrone cerita rakyat yaiku awujud kewan, manungsa, lan dewa. Gunane crita rakyat lan legendha yaiku kanggo hiburan, ora mung kuwi cerita rakyat utawa legendha uga minangka suri tauladan utamane kang ngandhut nilai moral sajrone crita kasebut. Akeh kang ora sadhar yen ing Negara iki akeh crita rakyat kang durung dimangerteni dening masyarakat kabeh, amarga crita kasebut kasebar saka turun temurun kanthi lisan. Legendha lan cerita rakyat nduweni pambada yaiku yen legendha dicritakake kanthi turun temurun saka masyarakat siji lan liyane, legendha uga nduweni bukti kang nyata anane cerita kasebut kayata cerita candi, lan cerita dumasane panggonan. Yen cerita rakyat yaiku cerita kang diceritakake kanthi cara turun temurun lan cerita rakyat iku ora nduweni bukti kang nyata kayata cerita kang ngenani kewan, lan sanungale.

Nemtokake unsur sejarah sajrone karya sastra kudu didukung karo data historis, yaiku peninggalan kuna, prasasti, catetan wong luar negri lan karya sastra sejarah utawa legendha mung minangka pelengkap panliten ngenani legendha. Miturut Suwarni (2014:98) legendha yaiku dongeng kang nyritakake kedadayan kang sesambungan lemah, geni, banyu lan angin, pembuangan bayi. Sajrone Pararaton, legendha kang ana kaitane karo asal-usul sawijine daerah ing antarane yaiku ngadeke keratin Majapahit.

Legendha yaiku cerita kang kedadayan tenanan cerita kasebut disambungake karo paraga sejarah, kang dibumboni karo anane keajaiban lan kasekten sajrone cerita, uga sajrone legedha mesthi ana kaistimewaan sajrone paraga. Legendha nduweni macem-macam jenis

yaiku legendha kang ngenani alam ghaib, legendha ngenani persorangan, lan legendha *setempat*, kaya kang diandharake ing dhuwur, Legendha desa kalebu legendha kang nduweni isih crita yaiku ngenani jenenge panggonan kang ana ing tlatah Mojokerto.

2.6 Konsep Piguna

Miturut Bascom, folklor nduweni petang piguna (Dundes. 1965a:279-298) yaiku (1) pangilon utawa proyeksi angen-angen ingkang nduweni, (2) piranti pengesah pranata lan lembaga kabudayan, (3) piranti pendhidhikan, lan (4) piranti penekan utawa pameksa kanggone tata nilai masyarakat (*means of social pressure*) lan pengendali tumindak masyarakat (*exercisian social control*). Piguna iki bisa digoleki adhedhasar dhata lapangan. Piguna kasebut isih bisa ngrembaka. Varian-varian piguna folklor isih bisa *dimungkinkan* dening dhata kan jlentreh.

Miturut Danandjaja (2007:4) ngandharake folklor nduweni piguna sajrone masyarakat kolektif, misale crita rakyat nduweni piguna minangka piranti kanggo (1) pendhidhikan, (2) pelipur lara, (3) protes sosial, (4) proyeksi lan pepinginan. Folklor dadi nduweke bareng-bareng saka kolektif tartamtu. Iki wes tentu disebabake amarga pangripta kang kawitan wis ora dimangerteni maneh, saengga saben anggota kolektif sing nduweni sangkutan ngrasa nduweni crita kasebut.

Endraswara, (2009:128) ngandharake ana loro perangan yaiku manungsa *kontrol sosial* lan sarana ndhidhik bocah. Kang wigati ing fungsi kabudayan nduweni fungsi *kebutuhan naluri* manungsa bisa kecukupan. Ngenani fungsi iki Danandjaja (2007:4) ngandharake folklor nduweni piguna sajrone masyarakat kolektif, misale crita rakyat nduweni piguna minangka piranti kanggo pendhidhikan, pelipur lara, protes sosial, proyeksi lan pepinginan.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur yen digayutake karo crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto, crita legendha iki ngandhut unsur pendhidhikan uga pengare-arep supaya warga desa ing kecamatan Kemlagi urip mulya. Saka crita kasebut nduweni paedah kanggo patuladhan urip sabendinane.

2.7 Konsep Nilai Budaya

Koentjaraningrat (2009:153) ngandharake sistem nilai budaya awujud tingkat kang paling dhuwur lan paling abstrak saka adat-istiadat. Iku disebabake amarga nilai budaya arupa konsep-konsep ngenani apa kang ana ing alarm pikiran saperangan gedhe saka masyarakat kang dianggep nduweni nilai, lan wigati sajrone panguripan saengga nduweni fungsi minangka sawijine pedomane kang menahi arah lan orientasi ning panguripan para warga masyarakat. masiya nilai budaya nduweni fungsi minangka

pedoman urip manungsa sajrone masyarakat, nanging minangka konsep, sawijine nilai budaya iku asipat umum, nduweni ruwang lingkup kang amba, lan biasane angel diterangake kanthi cara rasional lan nyata. Perangan sistem nilai kabudayan Djamaris (1993:02) diandharake ana limang peranan yaiku, (1) nilai budaya sesambungane manungsa karo Gusti, (2) nilai budaya sesambungane manungsa karo jagat, (3) nilai budaya sesambungane manungsa karo manungsa liyane (4) nilai budaya sesambungane manungsa karo masyarakat, (5) nilai budaya sesambungan manungsa karo kahanan.

Nilai budaya mujudake wawasan kang beda ing antarane masyarakat siji lan liyane. Nilai budaya umume uga nduweni ruwang lingkup kang ambalan biyasane angel diterangake kanthi cara rasional lan nyata. Saben-saben individu kang ana sajrone masyarakat nduweni nilai budaya lan uga nduweni sesambungan, saengga nuwuhake sawijine sistem lan dadi pedoman konsep *ideal* sajrone kabudayan sarta bisa menehi panyengkuyung kang kuwat tumrap lakune urip masyarakat (kontjaraningrat, 1990:90).

Andharan ing ndhuwur bisa didudut yen nilai iku nduweni pangerten lan piguna kang beda karo norma. Nilai nduweni piguna kanggo pedoman urip manungsa sabendinane. Dene norma, yaiku aturan-aturan kanggo ngatur panguripan manungsa ing bebrayan. Norma iku nduweni sanksi kang jalan lan tegas. Banjur, nilai budaya yaiku konsep kang ana ing pamikirane manungsa minangka masyarakat bebrayan ngenani samubarang kang wigati lan nduweni nilai sajrone urip bebrayan.

2.8 Konsep Hermeneutik

Endraswara (2009:151) interpretasi uga diarani hermeneutik. Artine, pemaknaan marang fenomena. Saben fenomena folklor nduweni makna tartamtu. Makna iku bakal kawujud yen wis ditafsirake. Mula saka iku hermeneutik folklor uga bisa diartekake minangka analisis tafsiran folklor. Interpretasi sajrone panliten folklor miturut Ong (1985:147) ana rong kagiyatan, yaiku (1) nyatakake samubarang (*reveals*) lan (b) nyingitake samubarang (*conceals*). Dorson, (1972:17) ana rong prinsip Marxis kang bisa digunakake, yaiku (1) folklor yaiku gema jaman biyen, nanging tetep nduweni semangat nganthi saiki, (2) folklor kang mlaku terus, dadi refleksi lan gaman konflik kelas. Keloro prinsip kasebut kedayan marang folklor nusantara.

Miturut Teeuw (1984:24) hermeneutik yaiku, ilmu kang cara kanggo mangerteni karya sastra lan basa supaya luwih amba tegese hermeneutik ateges ilmu kanggo nafsirake karya sastra kanthi cara mangerteni sakabehe unsur. Hermeneutik sajrone karya sastra ing crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki masiya ora kabeh masarakat ing kecamatan kasebut

mangerteni ngenani crita nanging isih ana pawongan kang isi mangerteni ngenani crita legendha kasebut.

2.9 Sesambungane Folklor lan Masyarakat

Masyarakat ora bisa ucul saka kabudayan lan kapribaden, kelorone nduweni sesambungan kang raket karo *individu*, masyarakat lan kabudayan. Saben kabudayan kang urip ing sawijine masyarakat awujud minangka komunitas desa, kota, minangka klompok kekerabatan, utawa kelompok adat lan liyane. Kalestarekane manungsa amarga anane kabudayan, semunu uga sawalike yaiku kabudayan ora bakal ana tanpa manungsa.

Koentjaraningrat, (2009:184-194) ngandharake ngenani proses sinau kabudayan dening warga masyarakat kang nduweni sangkung paut, yaiku internalisasi, sosialisasi, lan enkulturasi. Uga ana proses pangrembakane kabudayan umat manungsa lan wujud kabudayan kang sederhana, saengga wujud saya suwe saya kompleks, yaiku evolusi budaya. Miturut para panliten masyarakat, utamane para ahli antropologi lan sosiologi. Konsep antara rong wujud saka saben kabudayan, yaiku kabudayan minangka sawijine kompleks saka konsep norma-norma, pandhangan lan sapanunggal, kang abstrak (yaiku sistem budaya) lan kabudayan minangka sawijine rangkean saka tumindak kang konkret yaiku ing antarane individu mulai interaksi (sistem sosial).

Katrangan kasebut bisa didudut yen ing antarne masyarakat lan folklor nduwe sesambungan kang raket yaiku kelorone padha njangkepi antara siji lan sijine. Folklor minangka wujud kabudayan kang asale saka tumindake masyarakat. semunu uga sawalike. Folklor nduweni piguna kanggo masyarakat yaiku minangka piranti kanggo ngontrol tumindake manungsa, uga minangka sarana kanggo ndhidik bocah, lan kanggo pambiji tumindake masyarakat.

2.10 Konsep Struktur Crita

Struktur miturut pamawase Hutomo (1991:1), struktur yaiku sesambungane unsur pamangun ing sakabehane susunan. Sesambungan antarane unsur kasebut bisa arupa sesambungan dramatik, logika, lan wektu unsur kang sesambungan karo struktur karya sastra salah sawijine yaiku unsur intrinsik. Unsur intrinsik kaperang saka wujud lan isi yaiku tema lan amanat, nanging kang kalebu ing struktur yaiku aspek latar, watak utawa pamaragan, alur sudut pandang, lan lelewane basa.

Sajerone panliten iki nggunakake teori model Maranda (Sudikan,2001:25) yaiku model analisis struktur lisan, kang nggunakake satuwan unsure terem lan fungsi. Terem yaiku simbol kang dilengkapi konteks pamasarakatan lan sejarah, saliyané iku terem uga awujud *dramatis personal*, *pelaku magis*, lan gejala alam. Terem

uga sesambungan karo konteks kesejahteraan. Model kang digunakake dening Maranda kang asal saka Levi-Strauss kanggo mengkaji pengaruhe antarane struktur ndhuwur lan struktur ngisor sajrone jaringan sesambungan struktur masyarakat. dening Maranda formula iku digunakake kanggo nuduhake pola perulangan sajrone crita rakyat folklor lan diwenehi penafsiran psikososial lan penafsiran liyane (Sudikan, 2001:32). Terem iki dikategorikake lelakon tunggal lan lelakon ganda. Terem pertama (TP) ana ing sajrone paraga tunggal ing wiwit crita sadurunge pemecahan krisis. Terem kedua (TK) kang uga diarani mediator bisa ditemokake ing unsur peran ganda sajrone kahanan sadurunge krisis.

2.11 Konsep Panemune masyarakat

Masyarakat yaiku kumpulane manungsa kang berinteraksi karo sapadha manungsane. nyawijine manungsa bisa nduweni prasarana supaya wargane bisa interaksi. Negara modern misale, yaiku kesatuwan manungsa kang nduweni macem-macem prasaranan kanggo wargane interaksi kanti cara *intensif*, uga nduweni *frekuensi* kang duwur. Masyarakat uga bisa dirumusake ing sawijine definisi ngenani konsep masyarakat kanggo analisis antropologi, mula saka iku masyarakat yaiku kesatuwan urip kang nduweni *interaksi* mirutut sistem adat istiadat katemtu kang asipat kontinu, lan kang kaiket dening sawijine rasa indentitas bebarengan (Koentjaraningrat, 2009:116-118).

Panemu yaiku pamikire masyarakat ngenani sawijine babagan, kayata sajrone panliten ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. Ing panliten iki masyarakat akeh kang ora mangerteni ngenani legendha desane amarga anane owah-owahane jaman mula akeh responden kang ora mangerteni ngenani legendha desane kautamane responden kang isih nom-noman.

2.12 Lelandhesan Analisis

Lelandhesan analisis kang digunakake minangka lelandhesan anggone nglolah lan nganalisis data iki yaiku kanggo medharake bab legendha desa ing kecamatan Kemlagi nggunakake teori folklor. Teori folklor kang digunakake sajrone panliten iki yaiku teorine Danandjaja (2007:22) folklor lisankang nduweni teges yaiku, folklor kang awujud lisan wujud-wujud (genre) folklor kang kalebu kelompok gedhe yaiku ing antarane (a) basa rakyat, kayata logat, julukan, pangkat tradhisional, lan titel bangsawan; (b) ungkapan tradhisional, kayata paribasan, pepatah; (c) pitakonan tradhisional; (d) geguritan; (e) crita prosa rakyat. Panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki kalebu ing folklor lisan kang awujud crita rakyat.

Banjur konsep kang digunakake kanggo mangerteni unsur intrinsik sajrone crita rakyat ing panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki yaiku nggunakake teori sajrone teorine Maranda kang asal saka Levi-Strauss kanggo mengkaji pengaruhe antarane struktur ndhuwur lan struktur ngisor sajrone jaringan sesambungan struktur masyarakat. dening Maranda formula iku digunakake kanggo nuduhake pola perulangan sajrone crita rakyat folklor lan diwenehi penafsiran psikososial lan penafsiran liyane (Sudikan, 2001:32).

Panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki nggunakake teorine Djamaris (1993:02) diandharake ana limang perangan yaiku, (1) nilai budaya sesambungane manungsa karo Gusti, (2) nilai budaya sesambungane manungsa karo jagat, (3) nilai budaya sesambungane manungsa karo manungsa liyane (4) nilai budaya sesambungane manungsa karo masyarakat, (5) nilai budaya sesambungan manungsa karo kahanan.

Bab fungsi legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto bisa diitingi nggunakake teri modhifikasi saka Bascom lan Alan Dundes kang ngandharake ngenani fungsi folklor yaiku: (1) pangilon utawa proyeksi angen-angen ingkang nduweni, (2) piranti pengesah pranata lan lembaga kabudayan, (3) piranti pendhidhikan, lan (4) piranti penekan utawa pameksa kanggone tata nilai masyarakat (*means of social pressure*) lan pengendali tumindak masyarakat (*exercisian social control*). Puguna iki bisa digoleki adhedhasar dhata lapangan. Piguna kasebut isih bisa ngrembaka. Varian-varian piguna folklor isih bisa *dimungkinkan* dening dhata kan jlentreh.

Panemu yaiku pamikire masyarakat ngenani sawijine babagan, kayata sajrone panliten ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. Ing panliten iki masyarakat akeh kang ora mangerteni ngenani legendha desane amarga anane owah-owahane jaman mula akeh responden kang ora mangerteni ngenani legendha desane kautamane responden kang isih nom-noman. Ing panliten iki panliti nggolongake masyarakat adhedhasar umure yaiku, (1) panemune masyarakat umur 15-20 taun, (2) panemune masyarakat umur 21-30 taun, (3) panemune masyarakat umur 31-40 taun, 4) panemune masyarakat umur 40 taun punjul. Saka panggolongan iki bisa dimangerteni ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto kanthiurut adhedhasar umure responden.

METODHE PANLITEN

Bab iki bakal ngandharake ngenani ancangan panliten, sumber dhata lan dhata, teknik pngumpulake dhata, instrumen panliten, lan keabsahan dhata. Kaya kang diandharake ing ngisor iki:

3.1 Ancangan Panliten

Panliten ngenani Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki kalebu panliten kualitatif. Iskandar (2009:12) Panliten kualitatif yaiku tradisi tartamtu sajrone ilmu pangerten sosial kanthi cara *fundamental* gumantung marang panliten marang manungsa sajrone kawasane dhewe lan sesambungan karo wong sajrone kadadeyan kang nduweni sasambungan ing sajrone bebrayan.

Panliten tumrap legendha jeneng desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki nduweni sipat kualitatif, yaiku luwih nengenake asil, lan asil saka panliten iki arupa tulisan legendha jeneng desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto sajrone kajian struktur, fungsi, nilai budaya. Data kang diklumpukake ora mung arupa angka. Panliten iki adhedhasar fakta lan fenomena kang wis ana ing tengah-tengahe masyarakat saengga asile arupa teks lisan crita legendha jeneng desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto.

3.2 Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Panliten iki, nggunakake data panliten lan sumber dhata bisa dibuktekake kanthi kongkret. Dhata panliten lan sumber dhata dijlentreake kaya ing ngisor iki:

3.2.1 Sumber Dhata

Sumber dhata ing panliten iki yaiku teks lisan saka warga ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. teks kasebut saka asiling wawancara ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi. Saliyane iku panliti uga nggoleki dhata liwat latar sosial budaya masyarakat ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.

Metode kanggo nggoleki cerita legendha desa ing kecamatan Kemlagi yaiku digunakake teknik wawancara lan observasi karo responden yaiku pamong desa lan warga desa. Kanggo keperluan wawancara digunakake wawancara terbuka lan kanggo observasi digunakake teknik observasi. Pengumpulan crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi iki nggunakake metode folklor kang disusun dening Danandjaja (1972) sajrone *Penuntun Cara Pengumpulan Folklore bagi Pengarsipan*. Cerita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kang nggunakake metode iki yaiku direkam.

3.2.2 Dhata Panliten

Dhata sajrone panliten iki awujud lisan kang arupa rekaman. Dhata kang diasilake kanthi cara lisan yaiku dhata kang asile saka wawancara, rekaman karo narasumber, lan observasi ngenani Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. Dhata olehe saka observasi lan njupuke dhata kanthi langsung sing latar panliten ana Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto uga dhata kang awujud dudu lisan kayata foto lan buku ngenani profil desa ing kecamatan Kemlagi.

3.3 Instrumen Panliten

Instrumen panliten yaiku alat sing digunakake kanggo ngumpulke dhata. Instrumen panliten yaiku alat pengumpul dhata utawa informasi tentang kehanane subjek. Miturut Azwar (2014: 34) instrumen sing kanggo ngukur variabel panliten duwe peranan penting kanggo usaha oleh informasi sing akurat lan terpercaya. Sugiyono njelasake yen instrumen panliten diarani valid yen alat ukur iku digunakake kanggo ngolehi dhata (mengukur) pancen valid (Sugiyono, 2014: 348). Ana ing panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi iki panliti nggunakake alat bantu kanggo nglumpukake dhata ben dhata iku valid. Alat bantu sing digunakake yaiku panliten nggunakake alat observasi, yaiku Catetan yaiku alat iki sing digunakake kanggo nyatet cara-cara masyarakat kecamatan Kemlagi tumindak ana ing waktu tartemtu, terus panliti nulisake kesan-kesan umume. Panliti ngamati meneh tindakan iku kanthi cara sing pada sakdurunge.

wawancara karo masyarakat desa ing kecamatan Kemlagi iki kanthi cara langsung pitakonan-pitakonan kanggo responden sing arep diwawancarai. Hasil wawancara sing direkam kanthi apik lan panliti nduweni bukti ana ing sajroning wawancara karo informan utawa sumber dhata, dadi diperlokake alat-alat liyane kayata buku catatan, alat rekam, lan kamera. pangumpulane dhata kudu duwe bukti arupa tulisan, gambar. Babagan panliten iki nggunakake dokumentasi foto, suwara saka informan sarta angket sing isine crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. Instrumen ning kene ana patang werna, yaiku panliti, dhaftar pitakon, lembar observasi, lembar angket. Kang diandharake ing ngisor iki:

- 4) Panliti, sajrone panliten kualitatif panliti dadi instrumen kang utama. Panliti yaiku salah sawijine pawongan kang nindakake panliten iki. Ing kene panliti kadhapuk minangka dhalang ing sajrone panliten kang ditindakake, Moleong (2009:163). Sasuwene nindakake panliten, bab kang wigati kang kudu ditindakake dening panliti yaiku nindakake pengamatan langsung, amarga pengamatan iki ditindakake saliyan kanggo mangerteni solah bawa kang dilakoi dening subyek uga bisa interaksi langsung marang subyek kang bakal diteliti.
- 5) Dhaftar Pitakonan, nalika arep nindakake wawancara, bab utama kang dibutuhake yaiku dhaftar pitakonan. Ing panliten iki panliti bakale njupuk teori saka Patton kang dikutip dening Moleong (2011: 192-194). Dhaftar pitakonan iki mengko dibutuhake nalika panliti golek informasi utawa katrangan ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. Sadurunge panliti nindakake wawancara marang informan dhaftar pitakonan luwih dhisik kudu digawe. Gunane dhaftar

pitakonan yaiku kanggo antuk dhata utawa informasi saakeh-akehe saka informan.

- 6) Lembar observasi, digunakake kanggo nyathet sekabehe asil pengamatan kang dilakoni dening panliti
- 7) Lembar angket utawa kuesioner kang arupa pitakonan.

3.4 Carane Nglumpukake Dhata

Miturut Arikunto (2013: 265) carane nglumpukake dhata yaiku cara sing digunakake ana ing sajroning panliten kanggo nggoleki katrangan-katrangan sing ana hubungane karo panliten kanggo oleh dhata. Carane sing digunakake yaiku observasi, dokumentasi, lan wawancara. Kaya kang bakal diandharake ing ngisor iki:

3.4.1 Observasi

Teknik observasi yaiku salah sawijine metodhe panliten ilmiah kang paling trep kanggo digunakake ing bidang ilmu sosial. Observasi uga mujudake sawijine cara nglumpukake dhata kanthi nindakake pengamatan objek kang bakal diteliti nggunakake cara langsung lan ora langsung. Miturut Danandjaja (1984:197) observasi yaiku njingglengi utawa ngamati salah sawijine kadadean kanthi cara nggambarake kasunyatan kaya apa kang diingeti. Sajrone panliten observasi ditindakake ora gumantung saka apa kang dijinglengi ananging uga saka pengalaman kang diduweni panca driya, kayata: pangrungu lan sapanunggalane.

Iskandhar (2009:121) Kegiatan observasi yaiku kanggo ngumpulake informasi utawa dhata kang sesambungan karo ruwang, pelaku, kegiatan, objek, tumindak, kedadeyan, waktu, lan pangrasa. Salah sawijine manfaat pokok sajrone nglakoni observasi yaiku kanggo nemokake interaksi kang kompleks karo landhesan sosial kang alami. Sajrone panliten Legendha Desa iki panliti nekani sing dianggep mangerteni ngenani legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi banjur panliti nganakake wawancara, panliti uga njupuk dokumentasi guna kanggo bukti anane legendha. Sajrone panliten legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki panliti nggunakake jenis observasi partisipasi. Observasi partisipasi yaiku metode ngumpulake dhata kang digunakake kanggo himpun dhata panliten liwat pengamatan observasi utawa panliten tenanan melu kegiatan ing sabendinane responden. Cara ngumpulake dhata yaiku nglakone ubarampen langsung karo objek kang diteliti. Yen objek kasebut arupa masyarakat utawa kelompok, individu, mula panliten kudu mbaur karo diteliti (immersion) saengga panliten bisa ngrungokake, ndeleng lan ngrasakake pengalaman kang dialami dening objek kang diteliti.

3.4.2 Wawancara

Teknik wawancara arupa teknik ngumpulake dhata kualitatif karo nggunakake instrumen yaiku pedoman wawancara. Panliti bisa nggunakake teknik

wawancara kang cundhuk kahanan lan kondisi subjek kang kelibat sajrone interaksi sosial kang dianggep nduweni kawruh, kahanan lan mangerteni informasi kanggo makili informasi utawa dhata kang dibutuhake kanggo mangsuli fokus panliten.

Wawancara utawa *interview*, yaiku cecaturan kanthi maksud lan ancas tartamtu. Cecaturan iki ditindakake dening rong pihak, yaiku ing antarane tukang wawancara kang menehi pitakonan lan sing diwawancarai yaiku kang aweh wangsulan jawaban marang pitakonan kang wis diwenehake (Moleong, 2005:135).

Wawancara minangka upaya nglumpukake dhata kanthi cara nyuwun pirsia marang pihak-pihak kang nduweni sesambungan karo legendha kasebut. Miturut Arikunto (2010:82) ngandharake yen wawancara yaiku tata cara nglumpukake dhata kanthi ngajokake pitakonan marang informan kang lagi menehi informasi. Hutomo (sajrone Sudikan, 2001:117) ngandharake bab kang perlu digatekake ing wawancara iki yaiku: (a) nalika wawancara kudu ditindakake nalika informan lagi lodhang utawa ngaso (wayah awan utawa bengi), (b) nalika nindakake wawancara aja suwi-suwi (luwih becik teka bola-bali), (c) nalika wawancara aja nganti nakokake bab-bab kang sensitif, (d) nalika wawancara ora oleh nggurui informan, (e) nalika wawancara ora oleh mbantah wangsulan saka informan.

Arikunto (2010:227), ngandharake menawa wawancara bisa diperang dadi telu: (1) wawancara *terstruktur* yaiku wawancara kang adhedhasar saka pitakonan kang sadurunge wis dicepakake, (2) wawancara *semi terstruktur* yaiku wawancara kang nggunakake pitakonan kang wis dicepakake lan pitakonan kang tuwuh ndadak, (3) wawancara *tak terstruktur* yaiku wawancara kang ora nggunakake ancangan pitakonan. Teknik wawancara kang digunakake panliti ing sajrone panliten iki yaiku nggunakake teknik wawancara *semi struktural* amarga saliyané panulis nduweni ancangan pitakonan, nanging uga bisa nambahi pitakonan maneh menawa ana pitakonan kang tuwuh nalika wawancara ditindakake kang sesambungan karo legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.

Sajrone teknik wawancara iki panliti nggunakake handphone kanggo ngrekam wawancara kang ditindakake. Sajrone nindakake ngrekam, bab kang kudu digatekake supaya ora lali lan asil rekaman apik, mula kudu nduweni cathetan ngenani: (1) tanggal rekaman, (2) panggon ngrekam, (3) rekaman asli utawa ora asli, (4) perekam (wong kang ngrekam wawancara). Supaya katon luwih cetha utawa jelas bisa kanthi cara nambahi idhentitas informan (Hutomo, 1991: 78).

Sajrone panliten iki saliyané wawancara lan ngrekam uga mbutuhake cathetan kang gunane kanggo nyathet bab-bab kang dianggep wigati menawa ana

pitakonan kang sipate ndandak. Sasuwene panliten kang ditindakake, panliti uga nggunakake andharan kang ana ing Hutomo (1991:78-79) yaiku cathetan kang kumudu-kudu digawe dening panliti iku kalebu kayata masalah rekaman, informan lan uga bahan utawa dhata. Bab kang prelu dicathet yaiku wangsulan kang wigati lan durung katut direkam, nyathet tembung-tembung kang durung dingerteni, nyathet idhentitas informan kaya dene jeneng, umur, pakaryan utawa pendhidhikan, basa kang digunakake sabendinane lan bab liyane kang dianggep wigati.

3.4.3 Ngrekam

Miturut Hutomo, (2001:174) tata cara ngrekam diperang dadi loro yaiku kapisan ngrekam ing konteks asli, ngrekam kang kapisane lan tanpa digawe-gawe dening panliti. Kapindo, ngrekam kang dilaksanakake kanthi sengaja dianakake. Tata cara kang digunakake dening panliti iki yaiku nggunakake tata cara kang kapisan lan kapindo yaiku nggunakake kanthi cara natural lan sengaja dianakake. Panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki nduweni rekaman kang arupa rekaman swara lan foto minangka bukti anane panliten legendha desa ing kecamatan Kemlagi.

3.4.4 Dhokumentasi

Guba lan Lincoln (2011:2016) ngandharake sakabehe bahan kang awujud tulis utawa film. Dhokumen digunakake minangka sumber dhata, amarga dhokumen digunakake kanggo nguji, nafsirke, lan ngramalake samubarang kang gayutan karo objek panliten. Sajrone panliten iki kanggo dhokumentasi yaiku kanthi cara nekani panggonan legendha desa ing kecamatan Kemlagi. Sajrone panliten iki dhokumentasi arupa rekaman swara lan foto kang dijupuk nggunakake piranti *handphone*.

Metodhe dhokumentasi iki kalebu metode kang ora angel, amarga yen kleru anggone ngandharake bab dhata, dhokumentasi kang bakal ditintingi isih tetep. Wujud dhokumentasi kanggo panliten iki kalebu bab kang wigati, amarga asile dhokumentasi iki bisa digunakake kanggo mangerteni gamabran umum ngenani lokasi, informan lan bukti-bukti liyane kang selaras karo panliten iki saengga data kang ana bisa luwih dipercaya. Saliyane iku dhokumentasi uga bakal menehi gambaran umum ngenani dhokumen utawa dhata kang wis dikumpulake saka lapangan. Dhokumen kang ana yaiku bisa arupa foto, rekaman swara, kanthi nggunakake piranti kayata *handphone*, laptop lan camera. Foto lan uga rekaman kang ana kasebut ana sesambungane karo apa kang arep diteliti. Saliyane iku, foto lan rekaman kuwi mengkone digunakake minangka dhata kanggo njangkepi lan njlentrehake gambaran objek panliten, saengga kuwalitas asile panliten bisa dipercaya. Umume sajrone panliten luwih nengenake bab dhokumentasi kanggo nguwatake asile panliten.

3.4.5 Teknik Transkrip Dhata

Transkripsi iku nduweni gegayutan karo mindhahake tulisan saka basa lisan ing basa tulis. Miturut Hutomo (1991:6) tatacarane *transkrip* dhata, yaiku (1) transkrip kanthi cara kasar yaiku, swara kang ana ing rekaman ditulis tanpa ngowahi hurup lan tandhane, (2) transkrip kasar iku mau banjur ditranslitake, (3) sawise iku, panliti miwiti anggone nyusun asil wawancara, (4) sawise asil saka transkripsi rampung, banjur bisa ditulis awujud teks.

Panliten ing legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki nggunakake teori miturut Hutomo yaiku transkripsi mawa cara kasar, banjur dibenerake diwenahi tandha waca lan kang pungkasan yaiku diketik. Asil dhata saka metodhe iki yaiku teks wawancara saka informan. Sabanjure didadekake minangka sumber dhata.

3.5 Carane Nganalisis Dhata

Carane njlentrekake dhata yaiku dhata kualitatif miturut Miles and Huberman. Miturut Miles and Huberman sing ditulis ulang saka Sugiyono (2014: 91), aktivitas analisis dhata ngliputi kegiatan *dhata reduction*, *dhata display*, lan *conclusion drawing/ verification* sing kanthi cara interaktif lan kanthi cara nganti rampung lan jangkep. Metodhe analisi dheskriptif digunakake kanggo dheskripsikake dhata-dhata kang ana ing lapangan banjur dianalisis lan ditafsirake saengga para pamaos bisa mangerteni kanthi gampang lan luwih gamblang lan cetha.

Langkah-langkah kang bisa ditindakakesajrone teknik analisi dhata panliten ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto iki yaiku kaya kang ana ing ngisor iki:

- 1) Nyatet lan nglumpukake data ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi saka rekaman lan catetan. Saliyane iku ing panliten iki uga njlentrehake kahanan alam, agama, lan sistem religi masyarakat kang dijupuk saka kantor kecamatan Kemlagi.
- 2) Panliten ditindakake lan asile wawancara dicatet, wawancara dilakoni dening panliten marang pawongan kang mangerteni ngenani crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi.
- 3) Dhata kang wis nglumpuk kang arupa dhata lisan banjur ditulis utawa ditranskrip supaya bisa kawaca kanthi cetha.
- 4) Ngandharake dhata luwih cetha banjur dianalisis normal lan piguna kang ana sajrone legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi
- 5) Andharan kang wis ana banjur didudut saka sakabehe isi panliten lan pamrayoga babagan upaya kanggo pangrembakane crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi.

ANDHARAN ASILING PANLITEN

4.1 Gambaran Bebrayan Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

Sadurunge njlentrehake asiling panliten sajrone legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto luwih dhisik ngandharake gegambaran kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto. ing kecamatan Kemlagi iki nduweni 20 desa, yaiku (1) Beratkulon, (2) Betoro, (3) Kedungsari, (4) Mojopilang, (5) Mojogebang (6) Mojowatesrejo, (7) pandhankrajan (8) Mojokumpul (9) watesprojo (10) Mojokusumo lsp.

Kecamatan Kemlagi minangka salah sawijine kecamatan ing kabupaten Mojokerto. Kecamatan kang jembaré 3.926 Km² iki ana ing sisih wetane kecamatan Ngusikan kabupaten Jombang, sisih lore ana kecamatan Dawarblandong, yen sisih kidule kecamatan Kemlagi iki ana kecamatan Gedeg. Kang kasusun saka 2.965,3 Km² lahan pertanian lan non pertanian, 960,7 Km² kasusun saka lahan peumahan lan pekarangan. Saka jembaré lemah kang digunakake lahan pertanian, mula bisa diarani mayoritas masyarakat Kemlagi iki rata-rata tani.

Dalan ing dhaerah kecamatan Kemlagi iki awujud dalan-dalan kang wis diaspal. Dalan kang ana ing desa-desa uga akeh sing wis diaspal utawa dipaving, transportasi umum ing kecamatan Kemlagi sing bisa digunakake dening masyarakat kanggo sesambungan antarane kecamatan Kemlagi lan panggonan ngendi wae yaiku nggunakake colt utawa elf. Ing saben desa ing kecamatan Kemlagi uga ana fasilitas kang wis jangkep kayata posyandu, uga play Group, TK, SD, SMP/MTs lan SMA. Saben desa ing kecamatan Kemlagi kagolong aman amarga saben RT nduweni pos kamling. Ing kecamatan Kemlagi uga ana papan pariwisata kayata wadhuk Tanjungan, saliyané iku ing kecamatan Kemlagi uga isih ana budaya Jawa kayata Ludruk, Wayang, Karawitan, Jaran Kepang. Panganan kang dadi khas ing kecamatan Kemlagi iki yaiku tahu lan krupuk solet.

4.2 Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

Menèhi jeneng desa yaiku nduweni guna kanggo nggampangake pawongan kanggo ngenali desa kasebut. Saben menèhi jeneng desa dening masyarakaté yaiku adhedhasar situasi lan kahanan kang ana ing desa kasebut. Masyarakat menèhi jeneng desané uga adhedhasar kedadeyan kang ana ing pedukuwane kasebut. Menèhi jeneng marang desa minangka pangiling-eling marang kedadeyan utawa kanggo pangeling-eling marang pawongan kang nduweni jasa marang desa kasebut. Jeneng desa yaiku medhia dijupuk saka ide utawa gagasan lan ing sajroné nduweni arti, yaiku arti kang lair saka budaya sajroné panguripan masyarakat, misale jeneng kang sesambungan karo alam utawa pawongan kang nduweni

kesaktian utawa wong kang nduweni jasa marang desa kasebut. Babagan kasebut uga dilakoni dening masyarakat kang ana ing Kecamatan Kemlagi kanggo njenengake desané. Desa-desa kang ana ing kecamatan Kemlagi nduweni legendha asal usule jeneng desa kasebut. Ing ngisor iki bakal dijlentrahake ngenani legendha-legedha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.

4.2.1 Legendha Desa Mojowatesrejo

Ing sajroné desa Mojowatesrejo kasusun petang dhusun, yaiku dhusun Randurejo, Randu Wates, Balongjati, Jatibabah. Kepapat dhusun kasebut nduweni sejarah kang beda-beda kang kang kawitané nduweni dayang dhewe-dhewe kang nduweni peran kang wigati sajroné mbaureksa patang dhusun kasebut.

Asil saka rembugan kasebut yaiku kabèh sarujuk kanggo nyawijekake kepatat desa kasebut dadi siri kang asale saka telung gabungan tembung basa Jawa, tembung Mojo kang arane buah Mojo, Wates yaiku Perbatasan, yen Rejo nduweni arti rame. Alasan jenengake desa kasebut karo jeneng Mojowatesrejo amarga kepatat dhusun kang wis nyawiji dadi sadésa kasebut arupa wates antarane Mojokerto lan Jombang. Desa Mojowatesrejo kawitan dipimpin dening R.M Kertoaji kang kawitané lurah desa Randurejo. Ing pungkasané desa Mojowatesrejo nduweni masyarakat kang urip rukun, damai lan sejahtera nganthi saiki. Saben dhusun ing desa Mojowatesrejo nduweni crita legendhané dhewe-dhewe kaya kang ana ing ngisor iki:

4.2.2 Legendha Desa Mojokumpul

Desa Mojokumpul yaiku desa kang ana ing wilayah kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto, desa Mojokumpul iki adhedhasar dhata Administrasi Desa taun 2010 nduweni cacah pendhudhuk yaiku 2.786 jiwa, kasusun saka 1.377 lanang lan 1.409 wadon.

Jarak tempuh Desa Mojokumpul ning kantor kecamatan yaiku 3 km, yaiku setara 7 menit, nanging jarak tempuh ning ibukota kabupaten yaiku 14 km, utawa setara 30 menit saka. Desa Mojokumpul nduweni cerita legendha kaya kang dicritakake ing ngisor iki:

Asal usul Desa Mojokumpul yaiku gabungan saka patang Dhusun yaiku Dhusun Sambigede, Dhusun Jatikumpul, Dhusun Semampir lor, dan Dhusun Semampir kidul. Gabungan patang desa iki arupa wujud perlawanan marang pamarinta kolonial ing waktu iku meksa rakyat kanggo nandur tebu.

Kedadeyan iki diwiwiti taun 1911, ing waktu iku pamarintah kolonial mbangun kumpa banyu ing desa Japanan yaiku kang nduweni tujuwan kanggo ngambakne kebon tebu supaya bisa nganti ning desa-desa wilayah lore kali Marmoyo. Bangune kumpa banyu kasebut, patang desa: Dhusun Sambigede, Dhusun Jatikumpul, Dhusun Semampir lor lan Dhusun Semampir Kidul serta desa-desa liyané ing sakupenge dadi subur amarga bisa nrepake sistem pengairan teknis.

Nanging kabeh iku taktik pamarintah kolonial kanggo narik simpatik rakyat, amarga ing pungkasan rakyat dipeksa nandur tebu kanggo kolonial penjajah. Akeh desa kang ora nduweni daya lan saengga pasrah karo peksan lan penindasan iku. Nanging dengan Dusun Sambigede, Dusun Jatikurung, Dusun Semampir Lor dan Dusun Semampir Kidul, kepat dhusun iki nolak kanggo nandur tebu, lan nglarang pamarintah kolonial mbangun dalam kreta ngliwati wilayahne.

Akibate pamarintah kolonial muring-muring lan braksi karo mutusake aliran banyu nang Dusun Sambigede, Dusun Jatikurung, Dusun Semampir Kidul, kang banjur dienggokake ning arah aliran banyu nyang desa Mojorejo sisih kidul lan desa Sawo sisih wetan. Pamarintah kolonial iki ngakibatke patang desa iki ngalami kangelan banyu kanggo pertanian.

Kanggo ngatasi kekurangan banyu Dusun Sambigede, Dusun Jatikumpul, Dusun Semampir Lor lan Dusun Semampir kidul, patang lakon pemimpine desa iku sepakat nggawe wadhuk ing desa Semampir Lor, lan bendungan/dam ing kali mbojo. Sebanjure kangelan banyu kang nyensarakake rakyat bisa diatasi, mula patang lakon pimpinan iki sepakata nggabungake dhusune dadi sawilayah/desa. Amarga dhusun Sambigede, dusun Jatikumpul, dusun Semampir Lor, dusun Semampir Kidul dianggep cuwilan-cuwilan cilik saka keraton Majapahit kang kepisah, mula dikumpulake mane cuwilan-cuwilan wilayah iku, banjur diwenahi jeneng Mojokumpul lan pemimpine desa dipercayake marang Sarjo Notorejo minangka lura utawa Ki Baurekso, kedadeyan iki taun 1914 M.

4.2.3 Legendha Desa Beratkulon

Desa Beratkulon nduweni wilayah 235,900 Ha, kanggo pemukiman 74,350 Ha, sawah irigasi 29,180 Ha lan kebun tebu 152.000 Ha. Saperangan gedhe masyarakat Desa Beratkulon minangka Petani tebu merga cedhak karo pabrik tebu Gempolkerep, jarak Desa Beratkulon nang kecamatan yaiku 3km lan ning kabupaten nduweni jarak 14 km.

Desa Beratkulon yaiku sawijine desa kang ana ing perbatasan antarane Kecamatan Kemlagi lan Kecamatan Gedeg. Antara kelorone diwatesi kali Kedungsoro. Desa Beratkulon nduweni crita legendha kang dadi asal usule Desa Beratkulon, kayak kang dicritakake ing ngisor iki:

Ing jaman biyen yaiku jaman keraton Mojopahit pungkasan teka pawongan Mbah Wagiman alias Mbah Sampuna. Panjenengane yaiku salah sawijine prajurit khusus Pngeran Diponegara kanga sale saka Jawa Tengah. Panjenengane mlayu nyang wetan amarga dikejar-kejar dening Walanda. Amarga kahanane kepepet banjur panjenengane ndelik ing guwa. Ing lambene guwa iku dipanggoni pitik alas, saengga Walanda ora nduweni

curiga yen ing jero guwa iku ana Mbah Wagiman kang lagi ndelik. Banjur panjenengane mungkasi bakal netep ing kono lan karo ilmu lan kesabarane Mbah Wagiman mbabati alas kanggo didadekake sawijine pedhukuwan. Nalika panjenegane babati alas kang kerep iku akeh kedadeyan kang aneh sing dialami Mbah Wagiman. Antara liya akeh sumber panganan lan sumber banyu kang ana ing sisi Kulon kali sing saiki dadi kali Kedungsoro saengga Mbah Wagiman karo ilmune njenengake pedukuwan iki diarani dukuh “BERATKULON”, kang artine Sumber sak arat-arat ana ing sisi kulon lan banjur panjenengane dipilih warga dadi kepala desa ing Desa Beratkulon.

4.2.4 Legendha Desa Kedungsari

Desa Kedungsari salah sawijine desa ing kecamatan Kemlagi kang nduweni masyarakat kang mayoritas minangka petani, masyarakat Kedungsari nduweni karakter masyarakat kang sopan lan nduweni etika religius. Pendhudhuk desa Kedungsari adhedhasar dhata statistik ana 4.788 jiwa kang kasusun saka pendhudhuk lanang 2.342 jiwa lan cacah pendhudhuk wadon ana 2.446 jiwa. Ing desa Kedungsari iki ana crita legendha dumasane desa Kedungsari kaya kang dicritakake ing ngisor iki:

Miturut crita saka warga masyarakat lan sesepuh desa, asal mulane jeneng desa Kedungsari padha kaya kang dicritakake sajrone pagelaran ludruk lakon “Bajul Putih”. Ing zaman dhisik ana panggonan ing pinggiran kali Brantas kang dipanggoni pawongan sakti mandraguna. Panggonan kasebut diarani Kedung kang artine panggonan ketemune aruse banyu lan panggonane menjorok ning darat, wong sing manggoni panggonan kasebut terkenal jenengen “Ki Soro”. Akeh kang percaya Ki Soro arupa jelmaan saka bajul putih kang ana ing kali Brantas. Amarga saktine Ki Soro dadi wong kang disegani lan dihormati. Dening warga sakupenge. Saben arep ana hajatan saben warga mesthi njaluk restu marang Ki Soro karo nggawa panganan ning panggon iku. Ana sawijine istimewa Ki Soro yaiku dheweke bisa menehi silihan gamelan lengkap karo alate yen ana warga kang kepingin nyilih, kedadeyan kang mangkunu iku ana ing saben taun. Saengga ana salah sawijine warga kang nyilih gamelan kasebut. Nanging ora gelem balekake. Dheweke sengaja nyolong gamelan kasebut supaya bisa nduweni alat gamelan iku kanggo kepentingan pribadi. Akhibate Ki Soro nesu lan ora gelem mane nyilahi alat gamelane. Wiwit iku saben ana warga kang nduweni hajat ora bisa mane nyilih gamelan marang Ki Soro. Nanging nganti saiki adate nggawa panganan/sesaji marang Ki Soro nalika nduweni hajat isih ana. Saka kedadeyan kasebut mula dijenengake desa Kedungsoro kang artine panggonan kang dipanggoni dening Ki Soro minangka jeneng desa. Nalika iku desa dijabat dening Lurah kang asmane Wongso

Terimo jeneng Kedungsoro diganti dadi Kedungsari kang intine supaya warga desa ora dadi Soro (susah).

4.2.5 Legendha Desa Tanjungan

Desa Tanjungan yaiku desa kang ana ing lereng Gunung Penanggungan lan Gunung Welirang kang mung ana telung dhusun, lan mayoritas masyarakate minangka petani. Masyarakat Desa Tanjungan nduweni karakter kang cundhuk karo adat istiadat kang wis turun temurun yaiku gotong royong, lan nduweni jiwa sosial kang dhuwur antar warga. Desa Tanjungan iki nduweni crita rakyat ngenani legendha dumadine desa Tanjungan, kayak kang dicritakake ing ngisor iki:

Dhusun Jeruk yaiku ana ing pusat pamarintahan Desa Tanjungan, kang winatesan karo dhusun Mbojo Desa Mojokumpul Kecamatan Kemlagi.

Kawitane dhusun Jeruk nduweni sebutan Dhusun Jeruk Mbojo lan nganti saiki isih ake kang nyebut Jeruk Mbojo. Adhedhasar pirang-pirang sumber, asal usul Dhusun Jeruk migrasi penduduk saka Dhusun Mbojo kang winatesan karo wilayah Desa Tanjungan lan ing wilayah kang diwatesi karo kali kasebut biyen ana wit jeruk kang gedhe banget lan adem saengga nalika iku yen ditakoni domisiline masyarakat ngomong domisiline Mbojo kang akeh wit jeruk lan nganti saiki arupa dhusun Jeruk Desa Tanjungan Kecamatan Kemlagi.

Dhusun Sukomulya ana ing sisi kulon pusat pamarintahan Desa Tanjungan adhedhasar legendha masyarakat ing jaman biyen yen ana saklompok kang teka ning wilayah kasebut kang asale saka suku Medura lan nduweni kelompok serta jenenge kelompok dhukuan. Banjur ngrembaka dadi dhusun Sukomulyo, nanging nganti taun 1975 isih nduweni limang kepala Keluwarga.

Dhusun Tanjungan yaiku desa kang winatesan karo alas kang ing jaman biyen/lampau alas iku kerep banget. Lan jeneng Tanjungan dijupuk saka pira-pira sesepuh masyarakat dhusun Tanjungan kang biyene nyritakake yen nalika iku dhusun Tanjungan isih durung ana kang ana isih desa Rangun kang ana ing wilayah lore dhusun Tanjungan, kang winatesan langsung karo alas. Ing sawijine dina Desa Rangun ditekani pawongan santri kasa sunan Ampel Surabaya kang diperintahake kanggo nyebar agama islam, karo jenggote kang dhawa mula satri kasebut diarani Ki Jenggot (Mbah jenggot). Tekane Ki Jenggot (Mbah Jenggot) nang desa Rangun, ing awale ora bisa diterima masyarakat Ranggon kang nduweni aliran kapitayan, nanging karo sabar taMbah dina taMbah akeh pengikute. Suwe-suwe masyarakat nduweni kepinginan ngolah lemah sawa ing kidul desa Rangun lan kanyata asil panene luwih apik saka wilayah desa Ranggon, pungkasane pirang-pirang keluwarga pindah nang panggonan anyar kang akeh banget ditemokake wit kembang tanjung lan disarujuki panggonan kang anyar kasebut diwenahi jeneng Desa “TANJUNGAN”.

Desa Betro yaiku desa kang ana ing paling pucuk winatesan karo wilayah kecamatan Gedeg kabupaten Mojokerto lan ing sisih kulon winatesa karo wilayah Kabupaten Jombang. Desa Betro iki nduweni 1.226KK lan nduweni cacah pendhudhuk 3.985 jiwa kang kasusun saka 1.964 lanang lan 2.021 wadon. Jeneng Desa Betro nduwe legendha kaya kang dicritakake ing ngisor iki.

Ing Jaman biyen Desa Betro arupa rawa-rawa. Panggonane ing pinggiran kali Brantas. asatane kali kasebut kang ndadekake rawa dadi daratan lan bisa dipanggoni pendhudhuk nganti tekan saiki. Nanging ing kana kene akeh lumpur utawa endhut lan ora rata mula desa iki dijenengake Betro.

Ing jaman watu nenek moyang kita wis manggon ing kene. Iki kebukten saka pirang-pirang situs watu kayata, lumpang watu kang nganti saiki isih ana pirang-pirang panggonan ing dhusun Betro Timur. Babagan iki mbutekake yen Betro Timur luwih dhisik dihuni dening nenek moyang kita tinimbang Betro Barat.

Panyebarane Islam mula-mula mlebu Betro Timur kang digawa dening pawongan saudagar saka Gresik, babagan iki kabukten saka petilasan makam panjang utawa makan dhawa. Ngadheke panggonan ibadah akeh ing Betro Timur kayata Langgar Yai Lami'un, Langgar Yai Sanah, Langgar Mbah Ja'us dan Langgar P. Takrib, yen ing Betro Barat ana rong langgar yaiku Langgar H. Yasin dan Langgar Yai Ummi. Iki mbutekake yen Islam luwih dhisik mlebu ning Betro Timur. Ing taun 1926 kaum muslim Desa Betro ngedekake Masjid kang saiki dikenal Masjid Jami' AL ABROR.

4.2 Struktur Crita

Desa Mojokumpul nduweni struktur crita legendha desa kang diandharake miturut teori kang digunakake dening Maranda yaiku kaya kang ana ing ngisor iki:

1. Alur

- 1) Pamarintah Kolonial mbangun kumpa banyu ing desa Japanan
- 2) Warga dipeksa nandur tebu kanggo kepinginane kolonial
- 3) Pamarintah Kolonial nesu lan medhot iline banyu
- 4) Warga kekurangan banyu
- 5) Warga mbangun wadhuk
- 6) Nggabungake patang desa

2. Terem

- a. Pamarintah Kolonial
- b. Warga
- c. Lurah Sarijo Notorejo

3. Fungsi

- x : mbangun kumpa banyu
- x1 : dipeksa nandur tebu
- x2 : medhot iline banyu

y : mbangun wadhuk
y1 : nggabungake
y2 : njenengake

kodhe khusus N : Crita legendha jeneng desa Mojokumpul
Alur crita kasebut digambarake nggunakake sawijine wujud formula kaya mangkene:

$N = (a)x : (b)x1 : (b,a)x2 :: (b) y : (b) y1 :: (b) y2 : (c)$

Adhedhasar formula ing ndhuwur, bisa dijlentrekake kaya mangkene:

Jaman Pamarintah Kolonial yaiku taun 1911 waktu iku pamarinta kolonial mbangun kumpa banyu ing desa Japanan kanggo ngambakake kebun tebu supaya bisa nyang saben desa. Banjur warga Dhusun Sambigede, Dhusun jatikumpul, Dhusun Semampir Lor, lan Dhusun Semampir Kidul dipeksa nandur tebu kanggo kepentingane Pamarintah Kolonial nanging warga ing patang dhusun kasebut ora gelem lan nglawan kekarepane Pamarintah Kolonial. Mula saka iku Pamarintah Kolonial nesu banjur medhot iline banyu, banjur warga ing dhusun kasebut kekurangan banyu. Warga ing patang dhusun kasebut banjur mbangun wadhuk kanggo kepentingane warga dhewe. Amarga Dhusun Sambigede, Dhusun jatikumpul, Dhusun Semampir Lor, lan Dhusun Semampir Kidul dianggep sepihan utawa pecahan saka Kerajaan Majapahit mula patang dhusun kasebut digabungake lan dijenengake Desa Mojokumpul lan dipimpin dening Lurah Sarijo Notorejo.

4. Paraga

- 1) Pamarintah Kolonial: priya wanita, nduweni kalungguhan dhuwur.
- 2) Warga: priya wanita, nduweni status kang kendel.
- 3) Lurah Sarijo Notorejo: nduweni kalungguhan dhuwur

4.4 Nilai Budaya Sajrone Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

Nganut peranan sistem nilai kabudayan Djamaris, ana limang peranan yaiku (1) nilai budaya sesambungan manugsa lan Gusti, (2) nilai budaya sesambugane manungsa karo alam, (3) nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan manungsa liyane, (4) nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan masyarakat, (5) nilai budaya sesambungan manungsa karo kahanan. Nilai budaya kasebut ditemokake sajrone legendha desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto. ing ngisor iki bakal diandharake ngenani nilai budaya kasebut.

4.4.1 Nilai Budaya Sesambugane Manungsa karo Gusti

Sajrone legendha Mojowatesrejo iki nyritakake yen wong kang mbaureksa utawa sing babat alas kasebut seneng banget tapa brata guna kanggo nyedhakake dhiri marang Kang Maha Kuwasa. Kaya kang dikutip saka

legendha dhusun Randhu Wates desa Mojowatesrejo ing ngisor iki:

“Cilung urip damai lan ngakehi anggane tapa kang tujuwan kanggo nyedhakake dhiri marang kang Maha Kuwasa. Miturute ketenangan ati lan damene jiwa mung bisa dirasakake nalika cedhak marang kang Maha Kuwasa. Nalika iku tapane kegangu dening rintih wong kang kelaran ing cedhake panggane tapa. Cilung banjur ngampiri kanggo nulungm lan nyoba nggunakake kesatian sing diduweni kanggo ngobati penyakit sing diderita wong kasebut. Tanpa disangka nyatane cilung bisa ngobati wong kasebut.” (Sarman, 30 April 2017)

Adhedhasar kutipan ing ndhuwur bisa dimangerteni yen sadurunge ngenal agama sawijine kegiatan tapa bisa ndadekake manungsa nduweni katrentreman ati lan nduweni jiwa kang damai. Babagan kasebut mbutukake yen manungsa butuhake kekuwatan liye kanggo uripe, kang diolehi saka tapa kasebut. Saka tapa kuwi salah sawijine sarana supaya masyarakat jaman dhisik bisa nyedhak marang Gusti. Cedhak marang Gusti dipercaya saliyan nggawe ketentremen ati lan jiwa, uga bisa ndadekake manungsa kang seneng tapa lan cedhak marang Gusti kasebut nduweni kesaktian madra guna, mula akeh pawongan jaman dhisik kang seneng tapa guna kanggo golek kesaktian kautamane para kesatria lan para leluhur.

4.4.2 Nilai Budaya Sesambugane Manungsa karo Alam

Ing crita legendha dumadine desa Betro yaiku nduweni unsur alam kang dadi jeneng desa. Legendha desa Betro critakake ngenani kahanan panggonan saing saiki dipanggoni dening masyarakat. crita kasebut bisa dideleng saka kutipan ngisor iki:

“Panggonane ing pinggiran kali Brantas. asatane kali kasebut kang ndadekake rawa dadi daratan lan bisa dipanggoni pendhudhuk nganti tekan saiki. Nanging ing kana kene akeh lumpur utawa endhut lan ora rata mula desa iki dijenengake Betro. (Ngatiar, 16 Juli 2017)

Kutipan ing dhuwur critakake yen desa Betro yaiku panggonan kang ing pinggiran kali Brantas kang arupa rawa-rawa kang wis asat mula akeh lumpur utawa ndut, masyarakat kono biyasane ngarani mbet sing ora rata, mula jeneng desa kasebut dijenengake desa Betro yaiku mbet sing ora rata. Ing Desa Betro ana lumpang watu, warga Betro ngarani lumpang sari. Saben warga sing arep nduweni hajat mesti wae teko nang lumpang sari karo nggawa tumpeng supaya hajat sing bakal dilakoni mlaku kanthi becik.

4.4.3 Nilai Budaya Sesambungane Manungsa Karo Manungsa Liyane

Crita legendha dumadine desa WatesProjo, Desa WatesProjo nduweni mung rong dhusun yaiku dhusun Kedungbulus lan Dhusun Watespinggir. Ing antrane desa ing kecamatan Kemlagi Kabupten Mojokerto, Desa Watesprojo salah sawijine desa kang nduweni wilayah kang ciyut. kaya kang dikutip ing ngisor iki:

“Wiwit biyen Dhusun iki nduweni pemimpin dhewe-dhewe lan durung dadi sadesa. Amarga dhusune cilik banget mula keloro dhusun kasebut didadekake sadesa lan dipimpin dhusun kang paling gedhe minangka lurah (kepala desa). Saka nyawijine keloro dhusun kasebut kawujud desa WatesProjo kang artine wates wilayah pamarintahan. (Sukardi, 16 Juli 2017)

Kutipan ing ndhuwur nyritakake ngenani nyawijine rong dhusun yaiku Kedungbulus lan Watespinggir. Biyene Watespinggir lan Kedungbulus duweni pemimpin dhewe-dhewe banjur keloro pemimpin kasebut sepakat yen didadekake siji yaiku dijenengake desa Watesprojo. Amarga desa Watesprojo dadi wates antarane pamarintahan kabupaten Mojokerto lan kabupaten Jombang.

4.4.4 Nilai Budaya Sesambungane Manungsa karo Masyarakat

Ing crita legendha desa Kedungsari iki nyritakake pawongan kang nduweni rasa peduli marang wong liya pawongan kasebut yaiku Mbah Soro kang arupa jelmaane bajul putih. Mbah Soro nduweni kepedulian marang wong khusus wong kang nduweni hajat, pawongan iki nyilih gamelan marang wong kang duweni hajat kasebut. Babagan kasebut bisa dideleng saka kutipan ing ngisor iki:

“Ana sawijine istimewaane Ki Soro yaiku dheweke bisa menahi silihan gamelan lengkap karo alate yen ana warga kang kepingin nyilih lan iku kang kedadeyan saben taun. Saengga ana salah sawijine warga kang nyilih gamelan kasebut” (Kolidi, 05 April 2017)

Adhedhasar kutipan ing ndhuwur njlentrahake wujud kepeduliane Ki Soro sing marang masyarakat malah disalah gunakake dening sawijine masyarakat. kedadeyan kasebut mbutekake yen Ki Soro nduweni kepedulian dening masyakat nanging sajrone rasa peduline Ki Soro malah diblenjani dening sawijine masyarakat.

4.4.5 Nilai Budaya Sesambungan Manungsa karo Kahanan

Ing sajrone legendha desa Mojogebang iki nyritakake ngenani kahanane pawongan kang dipilih minangka lurah

ing desa Mojogebang amarga nduweni kesaktian, kaya kang kekutip ing ngisor iki:

“Mbah Sontoboyo masa jabatane iku saumur hidup, lurah kasebut sakti mandra guna sajeone basa Jawa diarani “otot kawat balung wesi, gak tedas tapak paluneng pande sisaneng grendo dibedil mesil dibacok mlorok ditumbak lakak lakak ” amarga saktine mula dheweke nduweni pengaruh ora mung ing Desa Mojogebang malah nganti terkenal ing desa-desa sakupenge. “ (Musrifan, 29 Mei 2017)

Saka kutipan ing ndhuwur nduduhake yen Mbah Sontoboyo kasebut pawongan kang sakti mula dheweke diangkat dadi lurah Saumur uripen. Saka kesaktiane iku Mbah Sontoboyo jenenge terkenal nganti desa liyane. Mula bisa dijlentrehake yen jaman biyen ana kahanan kasebut bisa ndadekake wong liya nduweni keyakinan marang dheweke kanggo dadi pimpinan desa utawa lurah. Ing jaman biyen kang wong nduweni kesaktian lan dianggep kuat mesti didadekake pimpinan amarga wong kan nduwe kesatian mandraguna dianggep bisa ngayomi masyarakat lan bisa mimpin wilayah kanthi becik.

4.5 Fungsi Legendha Desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

Sajrone crita legendha asal usul duamdine desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto nduweni fungsi kaya kang diandharake Hutomo, yaiku (1) minangka sistem proyeksi, (2) kanggo pengesahan kabudhayan, (3) minangka piranti kang meksa tuwuhe norma sosial (4) minangka piranti pendhidhikan, (5) kanggo menahi sawijine dalan kang bener dening masyarakat supaya bisa luwih *superior* tinimbang wong liya, (6) kanggo menahi dalan supaya bisa ngenyek wong liya, (7) minangka piranti kanggo protes anane ora adil sajrone masyarakat, (8) kanggo mlayu saka aboting urip, utawa minangka hiburan. Crita legendha dumadine desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojoketo nduweni fungsi kaya kang bakal diandharake ing ngisor iki:

4.5.1 Minangka Sistem Proyeksi

Crita legendha desa Kedungsari iki nyritakake ngenani masyarakat kang nduweni sesepuh desa kang sakti madraguna. Sesepuh iku mango ing pinggir kali, panggonan iku diarani kedhung amarga panggonan ketemune iline banyu mula diarani kedhung. Sesepuh iku jelmaan saka bajul putih. Kang diarani Ki Soro. Ki Soro dadi wong kang disegani dening masyarakat sakupenge. Mula masyarakat saben arep hajatan mesthi njaluk restu marang Ki Soro. Kedadeyan iki ndadekakne budaya nganti teka saiki. Kang bisa dibutekake saka kutipan ngisor iki:

“Saka kedadeyan kasebut mula dijenengake desa Kedungsoro kang artine panggonan

kang dipanggoni dening Ki Soro minangka jeneng desa. Nalika iku desa dijabat dening Lurah kang asmane Wongso Terimo jeneng Kedungsoro diganti dadi Kedungsari kang intine supaya warga desa ora dadi Soro (susah).” (Kolidi, 05 April 2017)

Adhedhasar kutipan ing dhuwur bisa diarani minangka sistem priyeksi amraga ngenani pangeling kanggo masyarakat supaya tetep ngormati sesepuh jaman dhisik sing mbabat alas ana papan kono. saka kutipan ing ndhuwur desa Kedungsoro diowahi dadi Kedungsari amarga anane pengangen-angen supaya warga desa ora dadi soro. mula sing diarani sistem proyeksi yaiku minangka piweling marang anak turun yen sajrone jeneng desa iki ana unsur kang pengangen-angen lan duno, uga kanggo piweling yen manggon ana ing papan kono kudu bisa njaga adat lan istiadat guna ngormati sesepuh kang babat alas ing desa Kedungsoro kang wis diowahi dadi kedungsari.

4.5.2 Minangka Sarana Pendhidhikan

Crita legendha desa Mojokumpul nyritakake babagan kan wigati ngenani kerukunan antar warga lan nduweni tujuwan nyawiji ngadepi prakara yaiku perkara kangelan banyu amarga pamarintah kolonial sing medhotake iline banyu ing dhusun Sambigede, dhusun Jatikurung, dhusun Semampir Kidul, kang banjur dienggokake ning arah aliran banyu nyang desa Mojorejo sisih kidul lan desa Sawo sisih wetan. Pamarintah kolonial iki ngakibatke patang desa iki ngalami kangelan banyu kanggo pertanian. Perkara kang mangkene ndadekake pasinaon ngenani pentinge njaga kerukunan antar pimpinan. Kaya kang dikutip ing ngisor iki:

“Kanggo ngatasi kekurangan banyu dhusun Sambigede, dhusun Jatikumpul, Dusun Semampir Lor lan Dusun Semampir Kidul, patang lakon pemimpine desa iku sepakat nggawe wadhuk ing desa Semampir Lor, lan bendungan/dam ing kali mbojo. Sebanjure kangelan banyu kang nyensarakake rakyat bisa diatasi, mula patang lakon pimpinan iki sepakat nggabungake dhusune dadi sawilayah/desa.” (Sariyadi, 05 April 2017)

Adhedhasar kutipan ing nduwur dicritakake ngenani lakon pimpinan sing kasil ngatasi kangelan banyu ing antarane banyu Dusun Sambigede, Dusun jatikumpul, Dusun Semampir Lor lan Dusun Semampir Kidul. Piwulang kang ana ing kutipan sajrone crita legendha desa Mojokumpul kasebut yaiku wujud perkara lan kangelan apa wae yen diadhepi bareng-bareng kanthi rukun bakal tinemu lan bisa ndadekake beban sing abot dadi enteng. Urip sajrone bermasyarakat kudu nduweni gelem nyambut

gawe gugur gunung, nyawiji lan sarwa rukun marang sapadha-padha.

4.6 Panemune Masyarakat Tumrap Legendha Desa Ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto

Legendha desa ing kecamatan Kemlagi iki ana 60 responden. Saka 60 wong iki diperang dadi pirang-pirang golongan umur yaiku 15 wong saka golongan umur 15-20 taun, 15 wong saka golongan umur 21-30 taun, 15 wong saka golongan umur 31-40 taun lan 15 wong saka golongan 40 taun punjul, kaya kang diandharake ing ngisor iki.

4.6.1 Panemune Masyarakat Golongan Umur 15-20 Taun

Golongan 15-20 taun kang diarani umur isih enom iki isih nyengkuyung senjata ora akeh. Saka dhata kasebut bisa dimangerteni senjata akeh sing ora ngerti ngenani crita legendha desane uga ora nduweni niyatan nggoleki crita ngenani legendhane. Nanging responden nom-noman iki isih nduweni *kesadaran* yen mangerteni ngenani legendha desane dhewe-ndewe iku wigati lan isih nduweni kepinginan kanggo ngrembakake crita legendha desane. Ngrembakake cerita legendha desa yaiku kanthi cara nyritakake cerita legendha desane marang pawongan liya, banjur pawongan liyane uga nyritakake legendha desane mula saka iku bisa mangerteni legendha desa siji lan desa liyane. Mula saka kuwi masyarakat bisa mangerteni legendha desa ora mung desane dewe nanging uga bisa mangerteni legendha desa liyane.

4.6.2 Panemune Masyarakat Golongan Umur 21-30 Taun

Golongan umur 21-30 iki ana 7 responden kang mangerteni ngenani lan nduweni *ketertarikan* marang legendha desane. saka 15 responden ana 9 responden kang tau dicritani legendha desane dening wong tuwane. Nanging responden kasebut ora nduweni krenteg ati kanggo nggoleki crita ngenani legendha desane nanging uga ana sing goleki lgrndha desane yaiku ana 3 saka 15 responden. Saperangan responden nganggep crita legendha ing desane uga nduweni wigati yaiku ana 11 responden lan uga nganggep anane piguna sajrone legendha asal usul desa kanggo piwulang ing panguripan sabanjure.

4.6.3 Panemune Masyarakat Golongan Umur 31-40 Taun

Golongan iki saperangan gedhe responden uga nduweni rasa tertarik marang cita legendha desane yaiku ana 11 wong. Kaya kang tau dijlentekake ing ndhuwur responden mangerteni crita kasebut yaiku saka wong tuwane yaiku ana 11 responden kang tau dicritani dening wong tuwane. Saperangan saka responden kasebut nduweni krentek ati kanggo nggoleki dhewe anane crita legendha desane dhewe-dhewe yaiku ana 8 wong saka 15 responden. Saka 15 responden kabeh nganggep crita legendha desane nduweni sipat kang wigati kanggo

dimangeteni lan nduweni manfaat kanggo dicritakake marang anak putune supaya bisa njupuk sisi positif saka crita legendha kasebut. Saka 15 responden mung ana siji responden kang ora duwe kepinginan kanggo ngrembakake crita legendha desane, babagan kasebut amarga anane kepinginan kanggo ngrestarekake lan ngrembakake crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto.

4.6.4 Panemune Masyarakat Golongan Umur 40 Taun Punjul

Golongan umur 40 punjul bisa nyengkuyung anane panliten lan ing golongan iki responden akeh sing mangerteni ngenani legendha desa ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto yaiku saka dhata 15 wong ana 13 wong kang mangerteni ngenani crita legendha kasebut. Saperangan gedhe responden uga nduweni kawigaten lan nduweni ketertarikan marang legendha desane yaiku ana 11 wong saka 15 wong kang dadi panyengkuyung kelawan panliten iki. Ing sajrone golongan 40 taun punjul akeh wong kang ngerti ngenani legendha saka wong tuwane yaiku ana 13 wong. Saliyane iku ing golongan wong kang umur 40 punjul iki nduweni usaha kanggo nggoleki crita supaya bisa mangeteni luwih jlentreh ngenani legendha ing desane yaiku ana 12 wong.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Adhedhasar dhata kang wis dikumpulake lan diandharake ing bab-bab sadurunge mula bisa didudut asil panlitene. Dudutan ngenani asile panliten yaiku mujudaake bab kang wigati ing sawijine panliten kaya kang diandharake ing ngisor iki

Crita legendha desa ing kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki sawijine sastra lisan kang isih ana lan urip ing tengahe masyarakat kang wis modern. Nanging mung saperangan saka sakabehe masyarakat kecamatan Kemlagi kang isih nduweni kawigaten marang legendha kasebut. Saperangan masyarakat isih nyengkuyung sastra lisan ngenani crita lokal kang ana ing desane dhewe-dhewe senajan mung sithik, ora kabeh wong sing nyengkuyung lan ora akeh sing dimangerteni ngenani legendha kasebut.

Sajrone crita legendha kang ana ing kecamatan Kemlagi kabupaten Mojokerto nduweni patang nilai budaya, yaiku nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan Gusti, nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan alam, nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan manungsa liyane, nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan masyarakat, nilai budaya sesambungan antarane manungsa lan kahanan.

Struktur kang digunakake kanggo nggonceki crita legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki yaiku nduduhake yen saben crita nduweni

alur, setting, lan paraga, mula bisa dimangerteni siji-siji kepriye kahanan setting ing saben crita desa.

5.2 Pamrayoga

Panliten legendha desa ing Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki mujudake panliten kang ngenani babagan sastra lisan kang mbutuhake pamrayoga. Ing jaman kang wis modern iki akeh kabudayan Jawa kang wis owah lan gingsir saka asline, babagan kasebut anane pengaruh saka kabudayaan manca. Mula saka iku kanggo ngrembakake sastra lisan lokal dibutuhake panyengkuyung saka masyarakat supaya sastra lisan lokal kang arupa crita rakyat iki bisa ngrembaka lan lestari.

Panliten ngenani legendha desa Kecamatan Kemlagi Kabupaten Mojokerto iki sawijine wujud kanggo nguri-uri budaya Jawa lan sastra lisan, mula nduweni pengarep-arep supaya ana kang isih neliti ngenani sastra lisan lan bisa ngrestarekake kabudayan Jawa ing jaman kang modern iki supaya kabudayan Jawa iki ora owah gingsir saka asline.

KAPUSTAKAN

Arikunto, Suharsimi. 2013. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktek*. Jakarta: Rineka Cipta.

Ayu,Dkk.2013.*Struktur, Fungsi, dan Nilai Budaya Orang Subunian Gunung Singgalan Dipandai Sikek Tanah Datar*. Jurnal Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia. Vol 1 No 2 maret 2013: 318-398. <http://ejournal.unp.ac.id/index.php/pbs/view/342>.

Danandjaja, James. 2007. *Folklor Indonesia: ilmu gosip, Dongeng dan Lain-lain*. Jakarta: Pustaka Utama Grafiti Press.

Djamaris, Edward. 1993. *Nilai Budaya dalam Beberapa Karya Sastra Daerah di Sumatra*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.

Endraswara, Suwardi. 2009. *Metode Penelitian Folklor: Konsep, Teori, dan Aplikasi*. Yogyakarta: Media Pressindo.

Endraswara. Suwardi. 2017. *Metodologi Penelitian Kebudayaan*. Yogyakarta: UGM Press.

Endraswara, Suwardi. 2018. *Antropologi Sastra Lisan*. Yogyakarta: Yayasan Puspa Obor Indonesia.

Fitria, Norman. 2005. *Asal- usul Nama Desa diKecamatan Kauman Kabupaten Tulungagung*. Skripsi. Surabaya: Program S1 Universitas Negeri Surabaya.

Harjono, Yoharni. 1979. *Sastra Lisan Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

- Hutomo, Suripan Sadi. 1991. *Mutiara yg terlupakan: Pengantar Studi Sastra Lisan*, Surabaya: HISKI Komda Jatim.
- Irzal, Dkk. 2013. *Cerita Rakyat penamaan Desa di Kerinci: Kategori dan Fungsi Sosial Teks*. Jurna Program Strudi Pendidikan Bahasan dan Sastra Indonesia. Vol 1 No1 Februari 2013.
- Iskandar. 2009. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Jakarta: Gaung Persida Press.
- Kamidjan. 2007. *Hitoriografi Pengantar Ilmu Sastra Sejarah*. Surabaya: FBS Unesa
- Kartikasari, Rino. 2014. *Legendha Desa ing Kecamatan Dongko Kabupaten Trenggalek. Skripsi*. Surabaya: Program S1 Universitas Negeri Surabaya.
- Koentjaraningrat.1980. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Jakarta: Djambatan.
- 1984. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Kristanto.2014. *Pemanfaatan Cerita Rakyat Sebagai Penanaman Etika Untuk Membentuk Pendidikan Karakter Bangsa*. Jurnal Mimbar Sekolah Dasar. 1(1): 60-61.
- Lizawati. 2018. *Ceria Rakyat Sebagai Sarana Pendidikan Karakter Dalam Membangun Generasi Literal*. Jurnal IKIP PGRI Pontianak, Indonesia. Vol 1 No 1 Maret 2018.
- Maryaeni. 2005. *Metode Penelitian Budaya*. Jakarta:Bumi Aksara.
- Moleong, Lexi J. 2017. *Metode Penelitian Kualitatif Edisi Revisi*. Bandung: PT:Remaja
- Pratiwi,Zuhriyah. 2013. *Legendha Jeneng Desa ing Kecamatan Jogoroto Kabupaten Jombang. Skripsi*. Surabaya: Program S1 Universitas Negeri Surabaya.
- Suriati, Nepi. Dkk. 2012. *Kategori dan Fungsi Sosial Cerita Rakyat di Kenegerian kari Kecamatan Kuantu Kabupaten Kuantu Singingi Provinsi Riau*. Jurnal Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia. Vo 1 No 1. <http://ejournal.unp.ac.id/index.php/pbs/article/view/236>.
- Suwarni. 2014. *Sastra Jawa Pertengahan*. Surabaya: CV. BINTANG.